

O PODRIJETLU VICKA PRIBOJEVIĆA

Joško KOVAČIĆ, Hvar

U »Croatica christiana periodica« br. 42/1998., na str. 253–255, objavila je Lovorka Čoralić zanimljivu bilješku: »Jedno novo saznanje o Vinku Pribojeviću?«, u kojoj iznosi pretpostavku da bi hvarski kanonik Vicko¹ Pribojević, spomenut u jednom mletačkome arhivskom izvoru 1573., mogao biti istovjetan s poznatim hvarskim dominikancem, tvorcem panegirika »O podrijetlu i slavi Slavena«, održanog u Hvaru 1525., a tiskanog u Mlecima 1532. godine.²

Pišući o tvorcu »De origine successibusque Slavorum« G. Novak iznosi da se rodio u (gradu) Hvaru i da to »kaže on sam«. To, međutim, nije točno: Pribojević sebe, doduše, naziva Hvaraninom (Pharius, Pharensis), tako ga zove i prijatelj Toma Niger, a »Pharius« je, naravno, i Pribojevićev brat Jerolim, također dominikanac, kojega Vicko ubraja među Dalmatince zaslužne na književnom polju.³ No, općepoznato je da »Hvaranin« ponajprije znači: čovjek s otoka Hvara, a istom onda i netko iz istoimenoga grada na tom otoku. Iz pouzdanog podatka da je Pribojević rođen *na* Hvaru ne može se nikako izvoditi zaključak da se rodio *u* Hvaru, barem ne sa sigurnošću. U najstarijoj gradskoj matici krštenih navedena je, doduše, 1519. kao kuma Kata, udova meštra Jurja Pribojevića (p/r/iboeuich), a 1521. krštena je ovdje Margarita, kći Marineta (?) Pribojevića.⁴ Ali ta se obitelj u Hvaru kasnije više ne spominje, a nema je ni u ranijim arhivskim izvorima (istina, dosta rijetkim) o gradu Hvaru, barem ne onima koji su poznati potpisanome. Grad je Hvar od polovice 15. do polovice 16. stoljeća bio u svom najvećem cvatu, i u njemu su, dulje ili kraće, boravili brojni doseljenici izbliza i izdaleka, u koje valja svakako ubrojiti i spomenute Pribojeviće. Postoje, naime, potvrde koje govore da je ovaj rod potjecao iz središnjeg dijela otoka Hvara.

¹ Uzimamo ovaj hrvatski oblik tog imena (lat. *Vincentius*, tal. *Vincenzo*) jer je najbliži hvarskom govoru (Visko, Vice).

² Ovdje se koristimo izdanjem ovoga djela koje je objavio Književni krug u Splitu 1991.

³ Gornje izdanje, str. 23–24, 40 (bilj. 51 i 52), 134–135.

⁴ *Matica krštenih I, (1516.–1583.)* U Arhivu Župnog ureda u Hvaru, f. 111 i 187.

Još se 1331. godine, u hvarskome općinskom Statutu, spominje vinograd Vidoša Pribojevića (Vidossi Pribevi = Probœvi) u Starogradskom polju, negdje između Vrbanja i Vrboske.⁵ Godine 1425. navodi se kao obrađivač zemlje u Plamama Mrin Pribojević, zacijelo i on, kao i ostali, iz srednjega dijela otoka.⁶ Iz godine 1485. sačuvana je oporuka svećenika Nikole Pribojevića (uenerabilis domini patris Nicolai Priboeuich), u kojoj ostavlja Kaptolu vinograd u Rudini, u istome dijelu otoka.⁷ Ulomak rodoslovlja Pribojević (»Priboevo«), koji je otkrio I. Kasandrić,⁸ zabilježen je, doduše, istom 1674., no kako navodi četiri naraštaja, počeci mu moraju datirati najkasnije iz sredine 16. st. Na prvom je mjestu Mihovil »Priboevo« s tri sina: don Vickom, Ivanom i Gabrielom te Gabrielovim sinom Ivanom (ostale izostavljamo).

Prvi od tih sinova, »Don Vincenzo«, po svoj je prilici kanonik koga spominje L. Čoralić. Taj ga mletački arhivski izvor spominje u izvornom obliku prezimena, Pribojević (»Prebo-gieuich«); 1567. on se u najstarijoj sačuvanoj matici krštenika u Hvaru kao svećenik-krstitelj navodi pod prezimenom »Perhibonius«.⁹ I 1574., već kao kanonik, spominje se u ovom romaniziranom obliku prezimena.¹⁰ Njegov pak brat Gabriel »priboeuich« otkupio je 1555. vinograd na položaju Blato u Starogradskom polju, između Vrbanja i Vrboske, i to od jednog Ružnovića (danas: Ružević), dakle Vrbovljanina, a međašnik mu je bio srođnik Mihovil Pribojević. Što je posebno zanimljivo, u nešto kasnijoj nalednici iste isprave Gabrielovo je prezime navedeno u obliku Peribonio.¹¹ Godine 1605. Ivan Peribonio pok. Gabriela iz Vrboske dao je kao zalog duga neke zemlje u Starogradskom polju.¹² Obitelj Peribonio živjela je u Vrboskoj kroz čitavo 17. i 18. stoljeće,¹³ a da je potjecala od Pribojevića, svjedoči popis izbornika vrbovačkog župnika iz 1715., gdje se bilježi kao »Peribonio disend. e de Priboeuich«.¹⁴

⁵ *Statuta et leges... civitatis et insulae Lesinae* (ed. S. Ljubić), Monumenta historico-juridica Slavorum Meridionalium I., III., Zagrabiae, 1882.–1883., str. 209.

⁶ Isto, str. 352.

⁷ M. ZJAČIĆ, *Regeste pergamena XV. vijeka Kaptolskog arhiva u Hvaru*, Bilten Historijskog arhiva komune hvarske 78, Hvar, 1965., str. 21. M. Zjačić mislio je da su u pitanju Rudine kod Staroga Grada, ali taj lokalitet (»in Rudina in loco dicto Crusceuz«) zapravo je u Vrbanjskim Rudinama, približno sjeverno od Vrbanja, a zapadno od Vrboske (podatak Antuna Vodanovića p. Nikole iz Vrbanja). Iste 1485. ovaj se legat spominje uz izričit spomen Vrboske te uz ime p. Vicka Pribojevića (N. BEZIĆ BOŽANIĆ, *Stanovništvo Vrboske do kraja 18. stoljeća*, Čakavska rič 2, Split, 1994., str. 76 i bilj. 7). N. PETRIĆ, *De Caterino poeta Pharensi*, Colloquia Marvliana VII., Split, 1998., str. 223, bilj. 39 navodi na temelju izvora u Kaptolskom arhivu u Hvaru Vicka i Nikolu Pribojevića 1482./1483., te Gabriela Pribojevića koji je sastavio oporuku u Hvaru 1521. (S. PLANČIĆ, *Inventar arhiva Hektorović III.*, Stari Grad, 1984., str. 196).

⁸ *Fragment genealogije Pribojevića*, Periodični izvještaj Centra za zaštitu kulturne baštine komune hvarske (šapirografirano), br. 76/1976., str. 7.

⁹ MK I., AŽUH (4), f. 89.

¹⁰ Arhiv Centra za zaštitu kulturne baštine otoka Hvara u Hvaru, Arhiv Boglić-Božić, XIX., 2, f. 29. Usp. J. KOVAČIĆ, *Iz hvarske kulturne baštine*, Hvar, 1987. (šapirografirano), str. 158–159 (bilj. 23).

¹¹ Arhiv Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Zagrebu, Acta Pharensia (Stj.), br. 53 (na uvidu zahvaljujemo mr. Tihani Mršić).

¹² Arhiv Boglić-Božić (10), VIII., str. 27.

¹³ N. BEZIĆ-BOŽANIĆ (7), str. 102.

¹⁴ Biskupski arhiv u Hvaru, svezak Vrboska II. (usp. J. KOVAČIĆ, *nav. dj. i mj. /10/*). Obitelj Peribonio kasnije

Da je tvorac »De origine...« bio »sin hvarske ravnice«,¹⁵ svjedoči, barem neizravno, njegovo dobro poznavanje toga prostora, u kojem spominje i arheološke lokalitete i o čijoj je napućenosti i razvijenosti pretjerao.¹⁶ Ima još jedan podatak koji ukazuje na to da je Pribojević mogao biti upravo iz Vrboske: to je spomen njegova rođaka (»consobrinus« = sin majčine sestre) Petra, junaka u borbi s gusarima kod afričke obale, koji je plovio sve do Engleske. Pribojević ga navodi pod latiniziranim prezimenom »Blaseus« il »Blasius«.¹⁷ Na Hvaru pak nema staroga prezimena izvedenog od imena »Blaž« osim Blašković, koji su od 15. st. u Vrboskoj.¹⁸

Fra Vicko »Hvaranin«, odnosno »Dalmatinac« (de Lesina, Dalmata, de Faro) postao je u srpnju 1511. magister studenata u dominikanskom samostanu Santa Maria Novella u Firenci, u kolovozu iste godine predavač Svetog pisma (biblicus) u istom samostanu, a deset godina kasnije, u svibnju 1521., delegiran je za rješavanje nekog prijepora u vezi s priorom dominikanskog samostana u Senju. Ovaj je fra Vicko poistovjećen s našim Pribojevićem,¹⁹ što je vjerojatno, jer kronološki odgovara, a on se sam u svom govoru iz 1525. predstavlja kao »sacrae theologiae professor«,²⁰ dakle na istoj ili sličnoj dužnosti kao i 1511. godine.

Fra Vicko je, preuzimajući spomenute dužnosti u uglednome firentinskom samostanu početkom drugog desetljeća 16. st., morao imati blizu 30 godina, što bi značilo da je bio rođen 1480-ih godina. Već je iz toga jasno da kanonik Vicko Pribojević spomenut 1573. ne može biti »naš« Pribojević: ovaj bi tada imao 90-ak godina, pa nije vjerojatno da bi ga u toj dobi slali rješavati crkvene sporove na vrletnom Braču. Osim toga V. Pribojević

se preselila u Vis (tu su najkasnije početkom 19. st.; usp. N. BOŽANIĆ-BEŽIĆ, *Veze stanovnika otoka Hvara i Visa*, Hvarski zbornik 3/1975., Vis, str. 289, gdje boravi i danas.

¹⁵ Usp. J. KOVAČIĆ, *Hvarski ager u srednjem i novom vijeku*, *Mogućnosti* 12/XL., Split, 1993., str. 211 i 214, bilj. 46.

¹⁶ Pribojević kaže u *O podrijetlu...* (2), str. str. 81 i 143–144 da najveće od hvarskih sela ima 400 kuća, što bi značilo barem 2000 stanovnika. Više od pola stoljeća kasnije, 1579., papinski vizitator Valier nalazi u Jelsi tisuću duša od pričesti, ali sigurno s Pitvama, kojima ne broji pučanstvo, a koje su tobože pripadale jelšanskoj župi (formalno je bilo obratno); u Vrboskoj 500, a u Starome Gradu 400 stanovnika (D. DOMANČIĆ, *Valierova vizitacija na otoku Hvaru i Visu*, Arhivska građa otoka Hvara I., Hvar, 1961., str. 28, 39, 41 i 44). Slično pretjeruje i o gradu Hvaru, koji po njemu samo u predgrađu ima gotovo 700 kuća! (*O podrijetlu...*, str. 85 i 147), iako u popisu kneza A. Dieda iz 1560. čitav grad ima 819 »kuća«, što po svoj prilici znači kućanstva, a ne stambene zgrade (J. KOVAČIĆ /10/, str. 37). Još je pretjeranija Pribojevićeva tvrdnja kako su po selima uokolo središnjega hvarskog polja kuće posve nalik gradskim. Takva je bila tek poneka u Starom Gradu, Vrboskoj i Jelsi. Biskup Cedulin posvjedočio je u relaciji »ad limina« iz 1590. da su kuće u čitavoj njegovoj biskupiji uglavnom kolibe građene u suhozidu (»case ex maceria« Arhiv Centra /10/, Mali fondovi br. 28).

¹⁷ *O podrijetlu...* (2), str. 93–94 i 157.

¹⁸ Kao suborac tog »Blaseusa« navodi se i Andrija »Stipichius«, možda Stipišić iz Vrboske. Blaškovići se, zajedno s Pribojevićima i Stipišićima, spominju među najstarijim stanovnicima u Vrboskoj. N. BEŽIĆ-BOŽANIĆ (7), str. 75–76.

¹⁹ S. KRASIĆ, *Regesti pisama generala dominikanskog reda poslanih u Hrvatsku (1392–1600)* (II. dio), arhivski vjesnik XXI.–XXII., Zagreb, 1978.–1979. (1908.), str. 213 (reg. 1071), 217 (reg. 1099), i 219 (reg. 1117). S. Krasić navodi još druga dva fra Vicka Hvaranina. Prvi bi još mogao biti govornik Pribojević, jer 1545. dobiva dozvolu sastavljanja oporuke, 1546. dopust da se priključi lombardijskoj provinciji, a 1555. dozvolu afilijacije u samostan sv. Dominika u Anconi. Drugi to pouzdano nije, jer se spominje tek 1585., i to još kao student. *Isto*, str. 240 (reg. 1332), 243 (reg. 1360), 270 (reg. 1594 i 1598), 283 (reg. 1717) i 310.

²⁰ *O podrijetlu...* (2), str. 43 i 105.

spominjan od 1567. do 1574. uvijek se navodi kao biskupijski svećenik,²¹ a samo je takvima i pripadalo članstvo u Kaptolu. Svakako je pripadao užem ili širem fra Vickovu rodu, ali nam raspoloživi izvori ne dopuštaju pobliže određenje stupnja srodstva.

Prihvati li se, dakle, paluzibilna identifikacija fra Vicka Hvaranina iz 1511.–1521. godine s piscem govora »O podrijetlu i slavi Slavena«, možemo zaključiti da je dominikanac Vicko Pribojević rođen negdje 1480-ih godina, po svoj prilici u Vrboskoj na Hvaru, sa starijim podrijetlom iz obližnjeg Vrbanja.²² Godine 1511. djeluje kao odgojitelj redovničkog pomlatka u samostanu S. Marie Novella u Firenci, 1521. rješava spor sa senjskim priorom, 1525. kao profesor teologije drži poznati govor u Hvaru, a 1532. tiska ga u Mlecima. To bi, izostavivši podatke o drugom (?) fra Vicku Hvaraninu od 1545. do 1555., bilo sve što pouzdano znamo o ovome piscu. Ostalo se može (više ili manje uspješno) izvoditi iz samog njegova djela.²³

Iznimna recepcija toga djela u hrvatskoj kulturi 20. st. svakako zavređuje posebnu pozornost. Ono je u ovome stoljeću tiskano čak tri puta, u izvorniku i u prijevodu, ne računajući sâm prijevod G. Novaka iz 1924. Od toga su čak dva izdanja iz 1990-ih godina, dakle iz vremena kad je Pribojevićeva »idejna potka«, koju bismo mogli nazvati prilično nejasnim panslavizmom, na hrvatskom prostoru doživjela potpuno odbijanja i, štoviše, postala prilično zazornom. Čemu onda Pribojević?!

On sasvim sigurno nije nikakav povjesničar, čak ni u mjerilima panegirične književnosti ranoga 16. stoljeća. Izlaganje mu obilježavaju, osim potpune nekritičnosti, još i brojne netočnosti i nategnuta tumačenja pri iznošenju tolikih citata, kojima nastoji potkrijepiti svoja mišljenja. Sve je to posve jasno izneseno u uvodu i bilješkama G. Novaka uz prva dva ovostoljetna izdanja Pribojevićeve govora. Najvrjedniji je njegov dio o otoku Hvaru.

²¹ Možda je ono »padre« uz njegovo ime 1573. (L. ČORALIĆ, str. 254) pogrešno čitanje od »pre« (= prete). Oblik »Jarcich« (isto) sigurno je pak pogreška mletačke kancelarije: nerežiški župnik-natpop od 1555. do 1575. bio je Frane Jerčić (J. FRANULIĆ, *Župna crkva u Nerežišćima*, Služba Božja, Makarska, 1993., str. 86).

²² Godine 1331., kad se u blizini spominje zemljišni posjed prvog nam poznatog Pribojevića, Vrboska još nije postojala kao naselje, već samo kao vrbanjska luka, odakle joj i ime. Mjesto je nastalo u 15. st., uglavnom od doseljenika iz matičnog Vrbanja (N. DUBOKOVIĆ NADALINI, *Srednjovjekovni i noviji spomenici otoka Hvara*, Popis spomenika otoka Hvara, Split, 1958., str. 74–75). Da je V. Pribojević bio odavde, potvrđivalo bi i njegovo isticanje važnosti ribarstva upravo za ovaj dio otoka Hvara. On bilježi velik broj ribarskih lađa tih hvarskih otočana, kao i znatan novac koji zarađuju prodajom ribe (*O podrijetlu... (2)*, str. 82 i 144–145). Vrbosku su Vrbanjani i stanovnici drugih okolnih sela napučili u prvom redu da bi se posvetili unosnom ribolovu (N. DUBOKOVIĆ NADALINI, *Rasprave i članci*, Split, 1988., str. 271).

²³ S. Krsić u novije objavljenom djelu *Generalno učilište dominikanskog reda u Zadru ili »Universitas Jaderana« 1396–1807*, Zadar, 1996., str. 606 još dodaje za V. Pribojevića da je najvjerojatnije završio ovo zadarsko sveučilište i tu postigao lektorski naslov, a da je na Generalnom učilištu u S. Maria Novella u Firenci postavljen za učitelja studija još u prosincu 1510.; 1515. postigao je naslov magistra teologije. I S. Krsić stavlja Pribojevićevo rođenje oko 1480. – Nema pouzdana oslonca u izvorima za mišljenje G. Novaka da je Pribojević završio humanističku školu baš u hvarskih dominikanaca (*O podrijetlu... (2)*, str. 24); ako je bio iz Vrboske, dominikanski mu je samostan u Starom Gradu bio svakako bliži. – Veoma je zanimljiva Pribojevićeva izjava da je tri godine proveo u Poljskoj (isto, str. 61 i 121), sigurno u nekom samostanu, no ne kaže gdje. Moglo je to biti u Krakovu, ondašnjemu poljskome glavnom gradu i sveučilišnom središtu, koji grad Pribojević, uz rijeku Vislu, jedini spominje u Poljskoj. On navodi i povijesno djelo krakovskog kanonika Matije iz Miechowa, tiskano u Krakovu 1521., samo četiri godine prije no što je Pribojević održao svoj govor o Slavenima (isto, str. 56–57, 115–117, 218–219). Taj je boravak u Poljskoj zacijelo bio povezan s Pribojevićevom profesorskom službom i možda je nadahnuo, a svakako pojačao njegove sveslavenske osjećaje.

no ni tu ne donosi ništa što ne bismo znali iz drugih izvora (osim o nekim istaknutim Hvaranima, o čemu na kraju ove bilješke). I opet čemu Pribojević? Vjerujem da je temelj njegova suvremenog prihvaćanje upravo u tome jer je (unatoč svim manjkavostima) »naš«. Pribojević je uzdizao ne samo slavenstvo nego i »hvarstvo«, a neizravno i hrvatstvo, u čemu se svi prepoznajemo.²⁴ Njegovo je djelo prepuno ponosa i optimizma za prošlost i sadašnjost, a time i za budućnost našeg roda, a takvog je samopouzdanja nerijetko nedostajalo kroz »plorantis Croatiae saecula«. I još nešto: u brojnim odlomcima njegova govora – primjerice kada besjedi o hrabrosti Slavena, uznosti bogatstvo hvarske trgovine, brani Demetrija Faranina, veliča hvarske junake u bojevima s Turcima i gusarima,²⁵ Pribojevića otkrivamo kao vrsna pisca – dapače, *kao prvoga hvarskog književnika* koji se tiskom prikazao svijetu, te ujedno tom istom svijetu predstavio, makar i posve kratko, svoje hvarske sudrugove u književnom stvaranju: Pavla Paladinića, Jerolima Bartučevića, Hanibala Lucića, Petra Hektorovića, Mikšu Pelegrinovića.²⁶ Nema sumnje da će sve to zajedno ostati trajna zasluga ovoga hvarskog dominikanca.

²⁴ Vrijedna je pozornosti Pribojevićeva obrana slavenstva Istre pred talijanskim posezanjima (već onda! *isto*, str. 54–56 i 113–115; usp. A. GABELIĆ, *Ustanak hvarskih pučana*, Književni krug, Split, 1988., str. 418), a tako i njegova uporaba pridjeva »ethnicus« u današnjem značenju (*O podrijetlu...*, str. 120.). Opaziti je da Pribojević ni riječju ne spominje raniju pripadnost Dalmacije s Hvarom ugarsko-hrvatskoj državi, sigurno zbog toga da ne ozlojedi Mlečane. Ta on tiska svoj govor pred budnim okom Vijeća desetorice! Posljednja prijetnja ponovnog vraćanja Dalmacije pod ugarsko-hrvatsku vlast bila je za Mlečane stara svega par desetljeća (usp. A. GABELIĆ, nav. dj., str. 437–438 i 467–470).

²⁵ *O podrijetlu...* (2), str. 67, 86–87, 90–91, 93–95, 127–128, 149–150, 154, 155–158.

²⁶ *Isto*, str. 73–74, 92–93, 134–135, 156. Još je u drugoj polovici 15. st. tiskao svoje propovijedi svećenik Šimun Hvaranin, no njegovo djelo nema književne vrijednosti (Š. JURIC, *Malo poznati hvarski književnik XV. stoljeća*, Prilozi povijesti otoka Hvara III., Hvar, 1969., str. 58–67; ISTI, *Dvije nove hrvatske inkunabule*, Prilozi povijesti otoka Hvara IV., Hvar, 1974., str. 32–37). Od djela Pribojevićeva brata fra Jerolima, o kojem je već bilo spomena, nije ništa sačuvano, dok su djela ostalih hvarskih pisaca koje spominje Pribojević u vrijeme njegova govora još bila u rukopisu; neka su to ostala sve do novijeg vremena. Pribojevićevi podaci o Pavlu Paladiniću uglavnom je sve što znamo o tom hvarskom piscu, čije jedino sačuvano djelo, kratak opis čuda sa sv. križićem u Hvaru 1510. godine (usp. J. STIPIŠIĆ, *Glavni izvori za poznavanje pučkog ustanka na Hvaru*, Radovi Instituta za hrvatsku povijest Sveučilišta u Zagrebu 10, Zagreb, 1977., str. 584–586), pokazuje književnu nadarenost, koju mu pripisuje i Pribojević